

1999.10.22.

A forradalmat felfalják unokái

„1956 nemcsak a kommunizmust utasította el, de a Horthy-nosztalgia minden válfaját is. A Kádár-rendszer rajzolta torzképpel ellentétben, 1956-ban se trianonozni, se zsidókérdésesen csámcsogni, se nemesi előnevek használatát bedobni nem lehetett, mert nem volt rá vevő!”

Az évforduló előtt írom e sorokat. Még nem tudni, ki hol s mit koszorúz, ki kap meghívást az Operába s ki nem, mit vágnak ezúttal egymás fejébe a közélet szereplői. Nem tudok még semmit, de a gyomrom már a kérdésektől is felfordul.

Ami 1956 ürügyén mostanában folyik, annál a Kádár-rendszer harmincöt évig tartó hazudozása, agyonhallgatása mérhetetlenül jobb volt... akkor ugyanis még volt miben reménykedni. Budapesten a rendőrség kivonult a temetőbe, **Eörsi** bevonult a zárkába, majd a következő évfordulóig mindkét oldal csöndben volt. Nyugaton összegyűltek az esemény tanúi, elszavalták az Egy mondat a zsarnokságról, koszorút tettek, ahova éppen lehetett, azután összeveszték a kocsmában, de nem nagyon. A kerek évfordulókon, ha jutott pénz és energia, túlléptek a rutinlélekezésen, megkísérelték maguk és a barátaik számára újraértelmezni, ami '56-ban történt, feleleveníteni a napokat, amelyek megrengették nemzedékünk világát.

Ahogy közeledett a szabadság és az igazság kimondásának órája, úgy szaporodtak a sanda szándékok és a féligazságok. A már bukásra álló rend egyik támasza 1989. október 23-án kikiáltja a Parlament erkélyéről – Nagy Imre helyéről! – a köztársaságot. A hülyegyerek is láthatta, mire irányul a manőver. Elég lett volna egyszerűen visszahelyezni jogaiba az 1946-os köztársaságot. A sorozatba tartozott az is, hogy Nagy Imre temetésén a koporsók körül téblábolt a már bukott rend három jeles képviselője. Nemrég még KB-tagokként „tanulmányozták”, ellenforradalom volt-e '56-ban, de a Jászai Mari tértől a Hősök teréig vezető damaszkuszi úton hirtelen megvilágosodtak. A forradalom eredeti szereplői, mint Rácz Sándor vagy Krassó György a rendszerváltás után különböző szerepekkel próbálkoztak, de a tolongók hamar félrelökték őket. Még Király Béla, a Nemzetőrség hajdani főparancsnoka, aki New York-i katedróját cserélte fel budapesti képviselői székre, is jobbnak látta négy év múltán visszaemigrálni. A talmi hősök bezzeg nem kéretik magukat: ide nekik a kitüntetést, az operetthuszár egyenruhát és a mikrofont.

A Nyugatról, elsősorban a tengerentúlról visszatelepülő ötvenhatos emigránsok egy része abból a rétegből került ki, amelynek félig vagy sehogy sem sikerült a beilleszkedés. A harmincévi frusztráció levében főve, a valódi cselekvés hiányában egyre táguló énjük hazatérésük után oda sodorja őket, ahol vezetői elhivatottságukra még találnak helyet: a politika szélsőjobbja. Bosszúra vágnak élőkön, holtakon, de elsősorban egymáson: az „ötvenhatos”, éppen az ő viselkedésük következtében, lassan a gyűlölködő öregemberek szinonimájává válik.

Ekkor pattant színre a nemzedék, amelyről sokan hitték – magam is közéjük tartozom –, hogy éppen személyes élmények és előítéletek híján, a század végére megteremthetné az ötvenhatos forradalom három nagy eszméjének, a nemzeti méltóságnak, a demokráciának és az egyenlőségnek az ötvözetét. Zászlajukra akkor Bibó, a nagy szintézisteremtő nevét írták, keményen párbajoztak azokkal, akik '56-tól visszafelé kívántak „haladni”. Magabiztosak voltak, műveltek és szemtelenek. Olyanok, amilyenek a megszápító messzeségből ötvenhatos elődeik magukat szerették volna látni.

Azután jött 1998. Az új koalíció egyik legelső döntései között szerepelt az '56-os Intézet megszüntetése. Nem mondták ilyen csúnyán, csupán elvonták költségvetési támogatásuk kilencven százalékát. Ha pénz nélkül is tudnak kutatni, ám tegyék, demokrácia van. Ennél persze valamivel több is elhangzott: „mi szükség rá, végül is tatárjárás-kutató intézet sincs” – mondta egy frissen megválasztott ifjú török.

1998 után 1999 következett. Idén már nem vonnak el több pénzt az '56-os Intézettől, nem adnak nekik egy fillért se, abból nincs mit elvonni. Ez – nagyon árnyaltan fejezem ki magam – már nem egészen Bibó szelleme. Igaz, az egyébként tiszteletre méltó keresztény-nemzeti-konzervatív jelzőket ő életében sohasem vállalta.

1994 és 1998 között valami történt, ezt tudjuk. Kevésbé tudjuk, mi történt pontosan 1998-ban és 1999-ben. Még ennél is kevésbé, miért éppen az '56-os Intézeten verik el a port az egyébként tiszteletre méltó keresztény-nemzeti-konzervatív ifjak.

Nem állítom, hogy az '56-os Intézet leépítése azonos 56 eltüntetésével. A forradalom szellemét, erkölcsi tőkéjét elsősorban az „öregek” tékozolták el. Göncz Árpáddal – jövőre lejáró mandátuma után – távozik a közéletből az utolsó szereplő, akit fenntartás nélkül lehet '56 letéteményesének nevezni. Az '56-os Intézetben is megtörtént a nemzedékváltás: jelenlegi vezetői már nem a forradalom részesei, tanúi közül kerülnek ki, se dicsőség, se szégyen nem jár nekik, mégis őket, s velük '56-ot büntették meg.

A magyar forradalom valóságának és ebből következően szellemének azonban nincs más otthona, mint az '56-os Intézet. Kiadványaikkal, rendezvényeikkel, kapcsolatrendszerükkel kettős feladatot láttak el. A történettudós komolyságával és a régész aprólékosságával feldolgozták a forradalom napjainak minden részletét, elő- és utóéletét. Külföldi partnereik – nem utolsósorban az eddig hozzáférhetetlen orosz és kelet-európai források – segítségével feltárták a nagy geopolitikai összefüggéseket, és a szó szoros értelmében helyükre tették a magyarországi eseményeket: az 1953-as Berlinton az 1989-es Bukarestig húzódo szabadságharcok folyamatába.

Lehet a forradalmat évente, akár évente többször ünnepelni, forgótökének tekinteni belföldön, előnyszerzésre használni külpolitikában. Mindez bizonyára legitim, talán szükséges, de alapvetés híján az ünnep három napig se tart. 1956 akkor lesz több mint emlék, ha szervesen történelmünkbe épül, ha zavaros eredetmítoszból mindennapjaink értékkincsévé válik. Ez pedig hosszú távú, tudatos építkezést igénylő folyamat.

Lehet, hogy máshol, másként, másokkal jobb lett volna, de itt és most a magyar forradalom eleven csírái az '56-os Intézetben találhatóak. Ha ezek megsemmisülnek, bajos vagy lehetetlen lesz másokkal helyettesíteni. Vajon kinek volt érdeke, hogy mindez veszélybe kerüljön? Máiig sem tudom elhinni, hogy azoknak, akik tíz esztendeje Bibó István nevével indultak politikai pályájukon. Sokkal valószínűbb, hogy a költségvetési vitában jelentéktelennek látszó tétel eltörlését – és így egyszersmind az intézetét is – azok a kényszerű szövetségesek szorgalmazták, akik valamiféle revánsra vágynak.

Két csoportról feltételezhető ilyen szándék. Az első a volt emigránsok osztódás útján szaporodó szélsőjobboldali csoportja. Ők egyébként nem is rejtik véka alá véleményüket, a tőlük megszokott hangú nyilatkozatban üdvözölték az intézet végét. Indítékaik természetesen nem azok, amelyeket megjelöltek. Korántsem valamiféle reform-kommunista-liberális értelmiségi összeesküvéstől féltik a magyar forradalom múltját. Sokkal inkább félthetik a történészek tárgyilagos kutatásától saját múltjukat, melyről ne adj isten kiderülhet, hogy kevésbé volt dicső, mint amilyenre négy évtizedig sminkelték.

A második csapat az 1994-ben a választásokon vesztes, és azóta is mesterséges légzéssel életben tartott párt (az MDF) – valószínűleg rosszabbik – része. Ők tudják, hogy 1956

nemcsak a kommunizmust utasította el, de a Horthy-nosztalgia minden válfaját is. A Kádár-rendszer rajzolta torzképpel ellentétben, 1956-ban se trianonozni, se zsidókérdésen csámcsogni, se nemesi előnevek használatát bedobni nem lehetett, mert nem volt rá vevő. A magyar forradalom néhány nap alatt kialakította a maga jelképrendszerét, történelmi referenciáit. Ezek kivétel nélkül az 1946-os köztársaságra, illetve ennek elődjére, az 1918-as polgári forradalomra utaltak. Ha valamiben, ebben teljesen egyetértettek Nagy Imre „revizionista” kommunistái, szocdemek, a Petőfi párt népi radikálisai, kispapok és kereszténydemokraták. A hirtelen kitört szólásszabadság mást is eltűrt, de életveszélybe került az, aki olyat mondott volna, mint amilyen az utóbbi években bizonyos képviselők szájából elhangzik: a nevetség ölte volna meg!

Teljesen érthető, ha ez a bizonyos nem jelentős, de úgy látszik, befolyásos csoport, úgy fél '56 lyukas zászlójától, mint Drakula a keresztől. Kevésbé érthető azonban, hogy a kormánytöbbség stratégiái éppen rájuk hallgatva határozták el '56 örökségének a politikai mezőnyt megosztó választóvonallá alakítását, hiszen pontosan tudják, hogy erre épp oly kevésbé alkalmas, mint a tatárjárás. Az ilyenfajta lépések válaszlépéseket vonzanak, a csatározás mindig ugyanúgy végződik: a bábaasszonyok a lavórral, vízzel, szappannal együtt a gyereket is falhoz vágják. Ezt kell most végignéznünk?

Márton László

A szerző író, 1956-ban
az Egyetemi Ifjúság szerkesztője